

DE CLINISCHE SCHOOL TE ROTTERDAM
(1828-1866)

In het belangwekkende artikel van Prof. Dr. G. A. LINDEBOOM trof mij in de verzuchting uit 1912 van collega J. PH. ELIAS de term „ars salutifera”, heilaanbrengende kunst, als aanduiding van de geneeskunde. De eer, deze mooie titel te hebben bedacht, komt echter m.i. niet aan HORATIUS toe, zoals collega ELIAS het wil doen voorkomen, maar aan . . . hemzelf. Wel spreekt HORATIUS in zijn beroemd eeuwdicht (*Carmen saeculare*) aldus tot Apollo: „Phoebus,

Qui salutari arte levat arte fessos
Corporis artus”

(Gij Apollo, die met uw heilzame kunst nieuwe krachten geeft aan de vermoeide ledematen).

M.a.w. HORATIUS noemt de geneeskunde „ars salutaris”.

Overigens kennen wij, uit de *Metamorphosen* van OVIDIUS, de uitdrukking „puer salutifer”, met welke heilbrengende knaap Aesculapius bedoeld is. Ook Hercules blijkt deze eretitel verdiend te hebben. Verder bestaan er „herbae salutiferae” (geneeskrachtige kruiden), evenals „aquae salutiferae” (een badplaats met geneeskrachtig water). En vinden wij nog, weer bij OVIDIUS, de zegswijze: opem salutiferam dare, in de betekenis van: geneeskundige hulp verlenen.

Dank is derhalve aan collega ELIAS verschuldigd door ons, beoefenaren van de „ars salutifera”.

Literatuur: LINDEBOOM, G. A. (1965) *Ned. T. Geneesk.* 109, 2095.

Ulvenhout, 30 oktober 1965

A. G. J. HERMANS

BESPREKINGEN

Albrecht von Haller und Ignazio Somis. Briefwechsel 1754-1777. Onder redactie van E. HINTZSCHE. 147 bl., 2 fig. Verlag Hans Huber, Bern, Stuttgart 1965. Prijs: gekart. Zw. fr./DM. 10,80.

Dit boek bevat de correspondentie die gedurende tal van jaren gevoerd is tussen de beroemde ALBRECHT VON HALLER en de tien jaar jongere Italiaanse geneesheer IGNAZIO SOMIS, hoogleraar in de theoretische geneeskunde te Turijn. Prof. HINTZSCHE, de anatoom te Bern, heeft vroeger reeds de briefwisseling tussen HALLER en MORGAGNI uitgegeven; thans brengt zijn speurzin een nieuwe verzameling aan het licht. Ongetwijfeld zijn de brieven belangrijk voor de kennis van HALLER'S belangstelling en streven, alsook voor het medische leven uit de 18e eeuw.

G. A. LINDEBOOM

Von Boerhaave bis Berger. Die Entwicklung der kontinentalen Physiologie im 18. und 19. Jahrhundert mit besonderer Berücksichtigung der Neurophysiologie. Vorträge des Internationalen Symposions zu Münster/Westf. 18.-20. September 1962. Onder redactie van K. E. ROTHSCHE. 254 bl., 63 fig. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart 1964. Prijs: gekart. DM. 48.

Dit boek bevat een aantal voordrachten die, ter gelegenheid van een internationaal symposium over de geschiedenis van de geneeskunde, in 1962 te Münster werden gehouden. Iedere voordracht gaat over een of meer onderzoekers, die in de 18e of 19e eeuw op het vasteland van Europa hebben geleefd en tot de grondleggers van de moderne neurofysiologie behoren. Achtereenvolgens passeren niet minder dan 16 — het merendeel Duitse — onderzoekers de revue, onder wie BOERHAAVE, HALLER, JOHANNES MÜLLER, HELMHOLTZ,

DU BOIS-REYMOND, PURKINJE, LUDWIG en BERGER. De rijk geïllustreerde bundel bevat een schat aan belangrijke gegevens, en het merendeel van de voordrachten is zeer lezenswaard.

Aan de opzet van dit symposium kleven twee bezwaren. Enerzijds werd een aantal zeer belangrijke onderzoekers, o.a. PAVLOV, niet besproken. Anderzijds geeft dit symposium gemakkelijk aanleiding tot een onjuist inzicht in de ontwikkeling van de neurofysiologie, omdat het fundamentele werk van niet-continentale onderzoekers volstrekt onvoldoende belicht wordt.

J. TH. F. BOELES

R. TOELLNER, *Carl Christian von Klein (1772-1825)*. Ein Wegbereiter wissenschaftlicher Chirurgie in Württemberg. 112 bl., geïllustreerd. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart 1965. Prijs: gekart. DM. 18,—.

Dit boekje beschrijft leven en werken van CARL CHRISTIAN VON KLEIN, een Duits chirurg die leefde van 1772 tot 1825. Hoewel zijn naam in de chirurgie geen blijvende bekendheid heeft verkregen, is deze Württembergse hofarts en stadarts van Stuttgart te beschouwen als een van de grondleggers van de wetenschappelijke chirurgie in Zuid-Duitsland. Er wordt in dit boekje geen grote chirurgische geschiedenis geschreven, maar voor de liefhebber van de „petite histoire” in de heelkunde is het bijzonder aardige lectuur, niet alleen om de beschrijving van de chirurgische mogelijkheden en moeilijkheden van toen, maar vooral ook om de beschrijving van de maatschappelijke en politieke achtergronden uit die roerige tijd.

P. J. KUIJER

WILHELM FABRY VON HILDEN, *Stadtwundarzt von Payerne*. Gründlicher Bericht vom heissen und kalten Brand, welcher Gangraena et Sphacelus oder S. Antonii- und Martialis-Feuer genannt wird. Naar de in 1603 gepubliceerde 2e Duitse druk, bewerkt door en onder redactie van E. HINTZSCHE. 180 bl., 7 fig. Verlag Hans Huber, Bern, Stuttgart 1965. Prijs: gekart. Zw. fr./DM. 12,—; geb. Zw. fr./DM. 20,—.

Het boek „Vom heissen und kalten Brand” van WILHELM FABRY VON HILDEN (1560-1634) is te beschouwen als een van de klassieke werken uit de heelkunde. FABRY was stedelijke wondarts van Payerne en later van Bern. Hij was een zeer bereisd en belezen man, die niet alleen de heelkunde beheerste, maar bovendien een uitgebreide kennis had van de inwendige geneeskunde en de farmacie. De begrippen „heisser und kalter Brand” komen overeen met vochtig en droog gangreen. Van deze aandoeningen bespreekt FABRY uitvoerig de oorzaak, de verschijnselen, het verloop, de prognose en de behandeling. Zeer belangwekkend is, dat hij in zijn boek de nieuwste anatomische vondsten van VESALIUS heeft verwerkt, maar dat de fysiologie nog geheel gebaseerd is op de leer van HIPPOCRATES en GALENUS. De techniek der amputaties en het gebruikte instrumentarium worden diepgaand en nauwkeurig beschreven. Hierbij geeft hij van een zeer gezond inzicht. De tekst wordt verlevendigd door talrijke belangwekkende korte ziektegeschiedenissen en door een aantal duidelijke illustraties. De zorgvuldigheid, waarmee de schrijver voorbereiding en nabehandeling van zijn patiënten beschrijft, getuigt van de hoge opvatting die hij van zijn werk had, in tegenstelling tot vele vakgenoten, van wie hij de ruwe praktijken hekelte.

P. J. KUIJER